

บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประชาชนในภาคกลางมีวัตถุประสงค์การวิจัย วิธีการดำเนินวิจัยและผลการวิจัยดังนี้

1.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1.1 เพื่อศึกษาการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประชาชนในภาคกลาง

1.1.2 เพื่อจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง

1.1.3 เพื่อศึกษาผลของการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง

1.2 รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล แบ่งเป็น 2 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างและจัดทำคู่มือ และระยะเวลาที่ 2 การศึกษาผลการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง

1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย จำนวน 5 ท่าน

1.5 ผลการวิจัย จากการศึกษาสามารถสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1.5.1 การใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประชาชนในภาคกลาง จากการศึกษาสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของหมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุในภาคกลางที่เป็นกลุ่มตัวอย่างมีการใช้สมุนไพรในการบำบัดภาวะฉุกเฉินในกรณีต่างๆ ดังนี้

1) สมุนไพรที่ใช้ในการห้ามเลือดจากบาดแผล ในการห้ามเลือดจากบาดแผลส่วนใหญ่ใช้ใบสาบเสือ หรือใบเลื่อยหมอบ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.37 รองลงมา คือ ปูนแดง และยาจุน ร้อยละ 27.71 และ 24.1 ตามลำดับ

2) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการเลือดกำเดาออกจุก สมุนไพรที่ใช้จำแนกเป็นสมุนไพรที่ใช้ภายนอกและสมุนไพรที่ใช้กิน สมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่นิยมมากที่สุดคือ ใบพลู (ร้อยละ 28.95) รองลงมาได้แก่ ใบสาบเสือ (ร้อยละ 7.89) โดยนำมาขยี้แล้วอุดจุกข้างที่มีเลือดออก ส่วนสมุนไพรที่นำมากินเพื่อรักษาอาการเลือดกำเดาออกจุกให้หายขาด ได้แก่ ต้นและรากข้าว

3) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการอาเจียนเป็นเลือด สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ หนุมานประสานกาย (ร้อยละ 16.67 หรือ 4 คน) รองลงมาเป็นว่านกาบหอย (ร้อยละ 12.5 หรือ 3 คน) และขมิ้นชันสด (ร้อยละ 8.33 หรือ 2 คน)

4) สมุนไพรที่ใช้บำบัดบาดแผลสด มีการใช้สมุนไพรใน 2 ลักษณะ คือ สมุนไพรที่ใช้ล้างแผล และสมุนไพรที่ใช้ในการสมานแผล โดยส่วนใหญ่สมุนไพรที่ใช้ล้างแผล คือ เปลือกมังคุด ร้อยละ

12.33 รองลงมา คือ เปลือกแค ร้อยละ 8.22 ส่วนสมุนไพรที่ใช้สมานแผลมากที่สุด คือ ใบสาบเสือ ร้อยละ 19.18 รองลงมา คือ ไพล ยาสูบ และว่านหางจระเข้ ร้อยละ 5.48 เท่ากัน

5) สมุนไพรที่ใช้บำบัดบาดแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ เนื้อวัวว่านหางจระเข้ ซึ่งช่วยให้เย็นและไม่ปวดแสบปวดร้อน ร้อยละ 51.28 หรือ 40 คน รองลงมาคือใบตำลึงและใบเสลดพังพอน ร้อยละ 6.41 และ 3.85 ตามลำดับ

6) สมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษจากสารเคมีทางการเกษตร ส่วนใหญ่ใช้สมุนไพรขจัดพิษ คือ รังจืดเถาชนิดดอกม่วง ร้อยละ 74.36 รองลงมาคือ รากรังจืดต้นหรือกิ่งหยาบ ร้อยละ 15.38 โดยนิยมใช้น้ำชาข้าวเป็นกระสายยา ร้อยละ 20.51

7) สมุนไพรที่ใช้บำบัดผู้ที่กินยาพิษเพื่อฆ่าตัวตาย สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ รังจืดเถาดอกม่วง ร้อยละ 30.23 น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด คือ น้ำชาข้าว ร้อยละ 27.9 วิธีการรักษาที่ใช้รองลงมาเป็นการใช้กินไข่ดิบ ร้อยละ 23.26

8) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะอาหารเป็นพิษ สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ รังจืดเถาดอกม่วง ร้อยละ 51.72 รองลงมาเป็น ใบข่อย ร้อยละ 10.34 น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด คือ น้ำชาข้าว ร้อยละ 11.10

9) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะท้องเดินรุนแรง สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ ฝรั่ง ซึ่งใช้ได้ทั้งยอด ใบ และลูกอ่อน ร้อยละ 23.60 รองลงมาเป็นเปลือกเลขาและแดง เปลือกมังคุด และเปลือกทับทิม ร้อยละ 15.73, 14.61 และ 14.61 ตามลำดับ น้ำกระสายยาที่นิยมใช้ คือน้ำปูนใส ร้อยละ 21.35

10) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะปวดท้องรุนแรงจากธาตุลม สมุนไพรที่ใช้กินมากที่สุดคือ กระเพราทั้งกระเพราแดงและกระเพราขาว ร้อยละ 22.86 รองลงมาเป็นข่าและขิง ร้อยละ 14.29 และ 11.43 ตามลำดับ ส่วนยาทาบริเวณหน้าท้องมักใช้กับเด็ก โดยบีบน้ำมะกรูดผสมปูนแดง คนให้เข้ากันหรือใช้กระเพราแดงมาขยี้กับปูนแดงแล้วทารอบๆ สะดือและหน้าท้อง

11) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษจากแมลงกัดต่อย สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ เสลดพังพอนตัวเมีย (พญาขอ) ร้อยละ 27.14 รองลงมาเป็นว่านตะขาบ ร้อยละ 11.43 น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด คือ เหล้า ร้อยละ 40 รองลงมาเป็นน้ำมะนาว ร้อยละ 15.71

12) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษงู สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ เสลดพังพอน ร้อยละ 30.43 รองลงมาเป็นหัวว่านงู (หอมขาว) ร้อยละ 11.59 และเขยตาย ร้อยละ 8.70 น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุด คือ เหล้า ร้อยละ 47.83 รองลงมาเป็น น้ำมะนาว ร้อยละ 27.54

13) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษจากสัตว์ทะเล สมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษจากแมงกระพรุนไฟมากที่สุดคือผักบึงทะเล ร้อยละ 37.04 ส่วนสมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษจากหนามเม่นทะเลดำมากที่สุดคือน้ำมะนาว ร้อยละ 22.22 น้ำกระสายยาที่ใช้มากที่สุดคือเหล้าและน้ำชาข้าว ร้อยละ 11.11 เท่ากัน

14) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะหอบหืด สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ หนุมานประสานกาย (ร้อยละ 20.83) รองลงมาได้แก่ ดอกปีบ (ร้อยละ 6.25)

15) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการเป็นลม สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ รังและตัวมดแดง (ร้อยละ 10.71) รองลงมาเป็นผิวมะกรูด (ร้อยละ 7.14)

16) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดลมพิษ สมุนไพรที่ใช้มากที่สุด คือ ใบพลู (ร้อยละ 59.32) รองลงมา ได้แก่ หัวข่าแก่ (ร้อยละ 22.03)

17) สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการชักจากไข้สูงในเด็ก สมุนไพรที่ใช้มากที่สุด คือ หัวหอมแดง (ร้อยละ 44) รองลงมาได้แก่ ใบสะระแหน่ (ร้อยละ 8)

1.5.2 การจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง เมื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างและจัดระบบข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยนำข้อมูลวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ ทั้ง 17 ปัญหาของกลุ่มตัวอย่างมาบรรจุไว้ในตาราง เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 6 ท่าน พิจารณากลับกรองวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ จากนั้นนำมาจัดทำเป็นคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง โดยมีเนื้อหา รวม 18 เรื่อง ได้แก่ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ สมุนไพรที่ใช้ในการห้ามเลือดจากบาดแผล สมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะเลือดกำเดาออกจุมก อาเจียนเป็นเลือด บาดแผลสด บาดแผล ไฟไหม้น้ำร้อนลวก พิษจากสารเคมีทางการเกษตร ผู้ที่กินยาพิษเพื่อฆ่าตัวตาย ภาวะอาหารเป็นพิษ ภาวะท้องเดินรุนแรง ปวดท้องรุนแรงจากธาตุลม พิษจากแมลงกัดต่อย พิษงู พิษจากสัตว์ทะเล ภาวะหอบหืด อาการเป็นลม ลมพิษ และอาการชักจากไข้สูงในเด็ก พร้อมทั้งบรรณานุกรมและภาพสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ จากนั้นนำคู่มือที่จัดทำเสร็จเรียบร้อยแล้วไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่าน ให้ข้อเสนอแนะอีกครั้งและแก้ไขตามข้อเสนอแนะ แล้วจัดทำเป็นคู่มือที่สมบูรณ์ กระดาษดีและมีการพิมพ์ประกอบ

1.5.3 ผลการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง การทดสอบ ประสิทธิภาพของคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินฯ ทำโดยการจัดอบรมบุคลากรสาธารณสุขและอาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชนตัวอย่างรวม 100 คน ซึ่งจากการประเมินผลตนเองก่อนเรียนพบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ย 5.8 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน) โดยมีคะแนนต่ำสุด-สูงสุดอยู่ระหว่าง 2-8 คะแนน เมื่อผ่านการอบรมโดยใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินฯ เป็นหลักแล้ว ผู้เข้าอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นเป็นระดับดี กล่าวคือได้คะแนนเฉลี่ย 12.0 คะแนน โดยมีคะแนนต่ำสุด-สูงสุดอยู่ระหว่าง 10-14 คะแนน ซึ่งความรู้ก่อนและหลังการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$)

2. การอภิปรายผล

ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่าหมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุในภาคกลางมีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพร ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพด้วยวิธีการที่หลากหลาย และองค์ความรู้ส่วนใหญ่ได้จากกลุ่ม หมอพื้นบ้านที่ยังคงดำรงชีวิตอยู่ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบทด้วยการประกอบอาชีพเป็นเกษตรกร โดยเฉพาะในจังหวัดจันทบุรี มีหมอพื้นบ้านจำนวนมากที่ยินดีให้สัมภาษณ์อย่างเปิดเผยและภาคภูมิใจใน บทบาทที่ได้บำบัดรักษาโรคที่การแพทย์แผนปัจจุบันยังไม่สามารถรักษาให้หายได้ เช่น การบำบัดแผลที่ ลุกกลามอย่างรวดเร็วจากพิษของงูกะปะไฟ การบำบัดผู้ที่ได้รับพิษจากสารเคมี พิษจากยาที่กินเพื่อฆ่าตัวตาย หรือพิษจากอาหาร เป็นต้น การใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประชาชนในภาคกลาง การ จัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง และการจัดอบรมเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และอสม.สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประชาชนในภาคกลาง การอภิปรายสมุนไพรที่ใช้ บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางที่ได้จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้าน ชนลักษณะพิเศษและ ผู้สูงอายุจำแนกเป็น 15 กลุ่ม (รวมการบำบัดพิษจากสารเคมี กินยาพิษฆ่าตัวตาย และภาวะอาหารเป็นพิษไว้ ในกลุ่มเดียวกันเพราะใช้สมุนไพรชนิดเดียวกัน) ดังนี้

1.1 สมุนไพรที่ใช้ห้ามเลือดจากบาดแผล ในการห้ามเลือดจากบาดแผลส่วนใหญ่ใช้ใบสาบเสือ หรือใบเสื่อหมอบ (*Eupatorium odoratum* L.) มากที่สุด การใช้ใบสาบเสือจะนำมาขยี้ให้ชุ่มแล้วปิดแผลจะ ช่วยให้เลือดหยุดได้ ทั้งนี้อธิบายได้ว่าเนื่องจากใบสาบเสือนี้อาศัยสารสำคัญ คือ กรดอะนิสิก (Anisic acid) และ ฟลาโวนอยด์ (Flavonoid) หลายชนิด เช่น ไอโซซาคูรานีติน (Isosakuranetin) และ โอโดราติน (Odoratin) นอกจากนี้ยังมีสารพวกน้ำมันหอมระเหยซึ่งประกอบด้วย สารยูพาทอล (Eupatol) และคูมาริน (Coumarin) โดยสารสำคัญเหล่านี้จะไปออกฤทธิ์ที่ผนังหลอดเลือดทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัว และยังมีฤทธิ์ไปกระตุ้น สารที่ทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้น ทำให้สามารถห้ามเลือดได้ (<http://th.wikipedia.org/>, www.lks.ac.th/plant/sabsoue.html) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยมหิดลที่พบว่า ใบ สาบเสือแบบสด และแบบแห้งสามารถห้ามเลือดในผู้ป่วยที่มีบาดแผลลึกขนาดของเนื้อเยื่อและหลอดเลือด โดยใช้เวลา 10-15 นาที ซึ่งเร็วกว่าการใช้ก๊อชอย่างเดียวกันที่ใช้เวลา 30 นาที ถึง 2 ชม. นอกจากนี้การใช้ใบ สาบเสือแบบแห้งยังไม่พบภาวะแทรกซ้อนจากการติดเชื้อด้วย (จุลสารข้อมูลสมุนไพร มหาวิทยาลัยมหิดล ปีที่ 29 ฉบับประจำเดือนเมษายน 2554; วิสูลดา สุวิทย์วัฒน์ บรรณาธิการ 2554: 1-5) สอดคล้องกับผล การศึกษาของมาลี บรรจบ (2543) ที่ศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านในภาคอีสาน พบว่า สมุนไพรที่นิยมใช้ห้ามเลือด คือสาบเสือ (*Eupatorium odoratum* L.) โดยใช้ใบ 2-5 ใบ ขยี้หรือตำให้ละเอียด คั้นน้ำหยดใส่แผลหรือใช้ พอก หรือตำผสมเกลือพอกแผล และสอดคล้องกับแพทย์เวทย์เหมือนวงษ์ญาติ (2534: 255-256) ที่อธิบายว่าให้ เอาใบสดต้นสาบเสือ 2-5 ใบ ล้างให้สะอาด ขยี้หรือตำให้ละเอียด คั้นน้ำหยดใส่แผลหรือพอกจะทำให้เลือด หยุด และสอดคล้องกับพดุมจารยวิฑูร โยคะ รัตนรังษิ สุวัตร์ ตังจิตร์เจริญ และปริญญา อุทิศสถานนท์ (2541) ที่อธิบายว่า ให้ใช้ใบต้นสาบเสือมาผสมกับปูนกินหมาก ตำพอกแผล จะห้ามเลือดจากบาดแผลได้ดี

1.2 สมุนไพรที่ใช้บำบัดอาการเลือดกำเดาออกจุมูก สมุนไพรที่ใช้จำแนกเป็นสมุนไพรที่ใช้ภายนอก และสมุนไพรที่ใช้รับประทาน สมุนไพรที่ใช้ภายนอกที่นิยมมากที่สุด คือ **ใบพลู** (*Betel Vine, Piper betel Linn.*) รองลงมาได้แก่ **ใบสาบเสือ** โดยนำมาขยี้แล้วอุดจุมูกข้างที่มีเลือดออก ส่วนสมุนไพรที่ใช้รับประทาน เพื่อรักษาอาการเลือดกำเดาออกจุมูกให้หายขาด ได้แก่ **ต้นและรากข้าว** โดยในใบพลู มีสาร β -sitosterol ที่ช่วยในการลดอาการอักเสบ และสมานแผลได้ดี (www.healthmee.com/ForumId-124-ViewForum.aspx, www.samunpai.com/samunpai/show.php?cat=1&id=83) สอดคล้องกับการอธิบายของพระธรรมวโรดม (2537: 222) ที่ให้เอาใบพลู 1 ใบ ม้วนเหมือนมวนบุหรี่ ขยี้ปลายข้างหนึ่งให้ชุ่ม เอาปลายที่ขยี้อุดเข้าไปในจุมูกข้างที่มีเลือดไหลจะทำให้เลือดกำเดาหยุดได้ ส่วนใบสาบเสือ มีสารสำคัญคือ กรดอะนิสิก (Anisic acid) และฟลาโวนอยด์ (Flavonoid) หลายชนิด เช่น ไอโซซากรานีติน (Isosakuranetin) และโอโดราติน (Odoratin) นอกจากนี้ยังมีสารพวกน้ำมันหอมระเหยซึ่งประกอบด้วยสารยูพาทอล (Eupatol) และคูมาริน (Coumarin) โดยสารสำคัญเหล่านี้จะไปออกฤทธิ์ที่ผนังหลอดเลือดทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัว และยังมีฤทธิ์ไปกระตุ้นสารที่ทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้น (<http://th.wikipedia.org/>, www.lks.ac.th/plant/sabsoue.html) สำหรับรากต้นข้าวที่ใช้รักษาอาการเลือดกำเดาออกให้หายขาดนั้น ให้ถอนต้นข้าวในนาที่ยังไม่ออกรวงทิ้งราก สูงประมาณ 1 คืบ จำนวน 3 ต้น เอามาดม ใส่น้ำครึ่งขัน (2 แก้ว) แล้วต้มน้ำให้เดือด เอาน้ำมาดื่ม โดยดื่มแทนน้ำ พอยาจืดก็เปลี่ยน ดื่ม 2-3 วันก็หาย สอดคล้องกับวิธีการรักษาของหมอสมุนไพรประจำคลินิกหนองบงการแพทย์แผนไทย จังหวัดลพบุรีที่อธิบายว่าวิธีการรักษาโรคเลือดกำเดาไหลให้หายขาดคือใช้รากข้าวที่เกี่ยวแล้ว 1 ต้น ถอนตั้งแต่รากขึ้นไปยาวประมาณ 1 คืบ ต้มล้างให้สะอาด ต้มกับน้ำ 1 ลิตรจนเดือด กรองด้วยผ้าขาวบาง ดื่มครั้งละ 1 แก้ว เช้าและเย็น (www.healthmee.com/ForumId-124-ViewForum.aspx)

1.3 สมุนไพรที่ใช้บำบัดอาการอาเจียนเป็นเลือด สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ **หนุমানประสานกาย** (*Schefflera leucantha Viguier*) ซึ่งจากการศึกษาพบสาร Oleic acid, Butulinic acid, D-glucose, D-xylose, L-rhamnose (www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_08_12.htm) สามารถใช้เป็นยาแก้อาเจียนเป็นเลือดได้ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ให้ใช้ใบหนุমানประสานกาย 1 กำมือ มาตำให้ละเอียด ผสมเหล้าขาว 30 ซีซี. คั้นเอาแต่น้ำมาดื่มวันละครั้ง ดื่มต่อกัน 7 วัน หรือเอาใบหนุমানประสานกาย 1 กำมือ มาใส่น้ำพอประมาณ ต้มจนน้ำเดือดนาน 10 นาที ดื่มครั้งละ 1 ถ้วยกาแฟ วันละ 3 ครั้งนาน 7 วัน สอดคล้องกับผลการศึกษาของพะเยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ (2534: 164) ที่พบว่า เมื่อนำใบสดของหนุমানประสานกาย 12-15 ใบย่อย ตำให้ละเอียด คั้นน้ำ 2 ถ้วยตะไล ดื่มครั้งละ 1 ถ้วยตะไล ดื่มต่อกัน 7 วัน แก้อาเจียนเป็นเลือดได้

1.4 สมุนไพรที่ใช้บำบัดบาดแผลสด มีการใช้สมุนไพรใน 2 ลักษณะ คือ สมุนไพรที่ใช้ล้างแผล และสมุนไพรที่ใช้ในการสมานแผล โดยส่วนใหญ่สมุนไพรที่ใช้ล้างแผล คือ **เปลือกมังคุด** ส่วนสมุนไพรที่ใช้สมานแผลมากที่สุด คือ **ใบสาบเสือ** ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย การที่นิยมใช้เปลือกมังคุดล้างบาดแผล เนื่องจากเปลือกมังคุดมีรสฝาด มีส่วนประกอบของสารแทนนิน (Tannin) และสารแซนโทน (Xanthone) ที่มีชื่อเรียกเฉพาะชื่อเดียวกับมังคุดว่า สารแมงโกสติน (Mangostin)

โดยสารแทนนินมีฤทธิ์ในการทำให้โปรตีนตกตะกอนและส่วนใหญ่มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค เนื่องจากสารแทนนินช่วยในการสมานผิว กระชับรูขุมขน โอกาสที่เชื้อโรค หรือสารพิษจะแทรกเข้าผิวหนังผ่านทางรูขุมขนก็จะยากขึ้น ส่วนสารเมงโกสทินหรือแซนโทนมีฤทธิ์ช่วยลดอาการอักเสบและต้านเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนอง นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ในการยับยั้งเชื้อราที่เป็นสาเหตุของการเกิดโรคผิวหนัง กลากเกลื่อนได้ คนโบราณเมื่อมีตุ่มคันจากการอักเสบจะแนะนำให้ใช้เปลือกมังคุดต้มน้ำอาบ หรือเมื่อเป็นแผลในปาก เหงือกบวม ก็แนะนำให้ใช้เปลือกมังคุดต้มอมบ้วนปากอีกด้วย (www.bloggang.com, www.vcharkarn.com/vblog/48530) ส่วนใบสาบเสือที่นิยมใช้ในการสมานแผล เนื่องจากใบสาบเสือนั้นมีสารสำคัญคือ กรดอะนิสิก (Anisic acid) และฟลาโวนอยด์ (Flavonoid) หลายชนิด เช่น ไอโซซาคูรานีน (Isosakuranetin) และ โอดราติน (Odoratin) นอกจากนี้ยังมีสารพวกน้ำมันหอมระเหยซึ่งประกอบด้วย สารยูพาทอล (Eupatol) และคูมาริน (Coumarin) โดยสารสำคัญเหล่านี้จะไปออกฤทธิ์ที่ผนังหลอดเลือดทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัว และยังมีฤทธิ์ไปกระตุ้นสารที่ทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้นใช้เป็นยารักษาแผลสด สมานแผล ถอนพิษแก้อักเสบ โดยใช้ใบสดยีพอกปากแผล (<http://th.wikipedia.org/>, www.lks.ac.th/plant/sabsoue.html) นอกจากนี้ยังมีวิธีการใช้ใบสาบเสือ ปูนและยาอุณขี้ให้เข้ากัน แล้วนำมาปิดแผลก็ได้ผลดี อธิบายได้ว่าในปูนมีรสฝาด สามารถสมานแผลได้ ส่วนยาอุณขี้มีโคตินเป็นแอลคาลอยด์ชนิดน้ำ มีอยู่ในใบของยาสูบประมาณร้อยละ 7 ละลายง่ายในน้ำและแอลกอฮอล์ มีฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรียได้ ชาวบ้านนิยมนำปูนแดงผสมยาอุณขี้มาทาแผลว่าควายที่มีหนองภายหลังเอาตัวหนองออกแล้วได้ผลดี (สุธรรม อารีกุล 2552:597) สอดคล้องกับผลการศึกษาของมาลี บรรจบ และคณะ (2543) ที่ศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านในภาคอีสาน พบว่า มีการใช้ใบสาบเสือน้ำผสมปูนแดงทาแผลสด เพื่อรักษาบาดแผลให้หายเช่นกัน

1.5 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดบาดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก จะใช้เนื้อวุ้นว่านหางจระเข้ (Aloe barbadensis Mill.) มากที่สุด การที่วุ้นว่านหางจระเข้สามารถรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกได้นั้นพบว่า เป็นเพราะว่านหางจระเข้ มีสาร Glycoprotein ที่มีชื่อว่า Aloctin A มีฤทธิ์เป็น Anti-inflammatory พบในทุกๆ ส่วนของวุ้นว่านหางจระเข้ แต่ส่วนมากจะใช้วุ้นในใบสดทา หรือแปะที่แผลให้เปียกอยู่ตลอดเวลาใน 2 วันแรก เพราะวุ้นในใบมีสรรพคุณในการรักษาแผล ต่อต้านเชื้อแบคทีเรีย ช่วยสมานแผล แผลจะหายเร็วมาก บรรเทาอาการปวดแสบ ปวดร้อน และอาจไม่มีแผลเป็น (ถ้าระมัดระวังเรื่องความสะอาดของแผล) (www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_17_3.htm, <http://th.wikipedia.org/>) ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับประสบการณ์ของพระธรรมวโรดม (2537: 2) ที่อธิบายว่าเมื่อถูกไฟหรือน้ำร้อนลวกให้เอาต้นว่านหางจระเข้ นำมาคั้นเอาน้ำเมือกของต้นหางจระเข้นั้นใช้ทาให้ทั่วจะทำให้อาการปวดแสบร้อนหายไปที่และแผลจะค่อยๆ หาย 1) และสอดคล้องกับผลการศึกษาของมาลี บรรจบ และคณะ (2543) ที่ใช้วุ้นว่านหางจระเข้ใช้วุ้นจากใบทาบบริเวณที่เป็นแผลทันที จากนั้นทวนละ 2 ครั้งจนกว่าแผลจะหาย

1.6 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษจากสารเคมี กินยาพิษฆ่าตัวตาย และภาวะอาหารเป็นพิษ
ส่วนใหญ่ใช้สมุนไพรขจัดพิษ คือรางจืดเถาชนิดดอกม่วง โดยรางจืดที่จะนำมาใช้ในการขจัดพิษ ถ้าใช้เถา

และใบต้องเป็นเถารางจืดที่มีอายุ 2 ปีขึ้นไป แต่ถ้าใช้รากต้องมีอายุ 5 ปีขึ้นไป มีวิธีปรุงยาหลายวิธีเช่น เอาใบ รางจืดหรือทั้งต้น 1 กำมือใหญ่ๆ นำมาสับ ใส่ น้ำท่วมยา นำไปต้มพอเดือด ต้มต่างน้ำ หรือใช้ใบรางจืด 1 กำมือ โขลกให้ละเอียดผสมน้ำข้าวข้าว เอาน้ำดื่มมาดื่มทุก 2 ชั่วโมง จนกว่าอาการจะดีขึ้น ซึ่งอธิบายได้ว่าสรรพคุณของรางจืดตามตำรายาไทย เมื่อนำใบสดมาคั้นน้ำกินแก้ไข้และถอนพิษ รางจืดมีรสเย็น ทำให้ลดความร้อนในร่างกาย แก้ไข้ แก้พิษได้ โดยในใบรางจืดมีองค์ประกอบทางเคมีเป็นสาร phytol, stigmasta-5,22-dien-3-ol (5), chlorophyll, carotenoid, lutein ใช้กินแก้พิษจากเห็ดหรือกลอยพิษ พิษจากแมงดาด้วย แก้อาการเมาเหล้า และถอนพิษต่างๆ โดยเฉพาะพิษที่เกิดจากยาฆ่าแมลงได้ แต่ยังไม่สามารถอธิบายกลไกในการทำลายพิษได้ (ปาริณกุล ตั้งสุขฤทัย 2553: 55; พนิดา ใหญ่ธรรมสาร 2554: 12;

www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_20_4.htm, http://en.wikipedia.org/wiki/Thunbergia_laurifolia)

สอดคล้องกับผลการศึกษเกี่ยวกับฤทธิ์ของยาขงรางจืดต่อระดับของเอนไซม์โคลินเอสเตอเรสในเกษตรกร 270 คน ในอำเภอบางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก ที่ศึกษาโดยโรงพยาบาลบางกระทุ่ม จ.พิษณุโลก ที่พบว่า กลุ่มที่ใช้รางจืดมีระดับเอนไซม์โคลินเอสเตอเรสสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร 2554: 14) สอดคล้องกับผลการศึกษากการใช้รางจืดในการบำบัดพิษจากพาราควอตของโรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูธร จ.สุพรรณบุรี ที่พบว่า เมื่อใช้รางจืดแล้วผู้ป่วยที่กินยาพาราควอตเพื่อฆ่าตัวตายมีอัตราการรอดชีวิตสูงขึ้นถึงร้อยละ 51.56 (พนิดา ใหญ่ธรรมสาร 2554: 14) นอกจากนี้ผลการใช้รางจืดยังสอดคล้องกับประสบการณ์ในการใช้รางจืดแก้พิษจากไข่มังดาถ้วยของครอบครัวในหนึ่งในบ้านอัสสัม หมู่ 2 ตำบลหาดทรายสี อำเภอมือง จังหวัดชุมพร ที่มีอาการหมดสติ หายุดหยาใจ และต้องใส่เครื่องช่วยหายใจถึง 2 ราย เมื่อให้น้ำคั้นจากรากรางจืดผสมน้ำข้าวข้าวทางสายยางที่สอดไว้ทางจมูกอย่างต่อเนื่อง ผู้ป่วยก็หายเป็นปกติจนกลับบ้านได้ในที่สุด (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 5 กุมภาพันธ์ 2551) ในปัจจุบันหลายบริษัทที่จำหน่ายสมุนไพรไทยได้มีการผลิตและส่งออก “ซารางจืด” ซึ่งได้รับการกล่าวถึงว่า สามารถใช้ในการล้างพิษจากยา แอลกอฮอล์ และบุหรี่ได้ (Chan and Lim, 2006: 130-136)

1.7 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะท้องเดินรุนแรง สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ ฝรั่ง ซึ่งใช้ได้ทั้งยอดและใบ รองลงมาเป็น เปลือกแขวงและแดง เปลือกมังคุด และเปลือกทับทิม จากการศึกษาพบว่า เปลือกมังคุด เปลือกแสด เปลือกทับทิม และฝรั่ง มีสารแทนนิน (tannin) ที่มีฤทธิ์ฝาดสมาน สามารถยับยั้งการลุกลามของเชื้อโรค ช่วยสมานท้องและลำไส้ โดยช่วยลดการอักเสบของกระเพาะ ลำไส้ และช่วยลดการเกร็งตัวของลำไส้ ทำให้อาการปวดท้องบรรเทาลงได้ จึงช่วยในการบำบัดภาวะท้องเดินรุนแรงได้ดี

(www.vcharkarn.com/ , www.bloggang.com/, www.rspg.or.th/plants_data/herbs/) ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าเมื่อมีอาการท้องเดินรุนแรงให้เด็ดยอดฝรั่งขึ้น 3-7 ยอด ใส่เกลือเล็กน้อย เคี้ยวแล้วกลืนเลย หรือนำยอดฝรั่ง 7 ยอด มาต้มกับน้ำโดยต้ม 3 เอา 1 ใส่เกลือเล็กน้อย ต้มจนหยุดถ่าย หรือเอาใบฝรั่งต้มกับน้ำปูนใส ต้มให้เดือดนานประมาณ 15 นาที เคี้ยวให้แก่ๆ ต้มต่างน้ำ สอดคล้องกับผลการศึกษาของเพียว เหมือนวงษ์ญาติ (2534: 77) และอวย เกตุสิงห์ (2529: 26) ซึ่งให้ใช้ใบฝรั่งเทศลาดสด 10-12 ใบ สดมาเคี้ยวแล้วกลืนน้ำตาม หรือใช้ผลฝรั่ง 1 ผล นำมาฝนกับน้ำปูนใส นำมาดื่ม อีกวิธีหนึ่งก็ให้ยอดฝรั่งที่ละน้อยให้ละเอียดแล้วกลืน

ทีละยอด จนครบ 7 ยอดก็ได้ นอกจากนั้นผลการศึกษาคั้งนี้ยังสอดคล้องกับมยุรี เปาประดิษฐ์ (2530) ที่ศึกษาการใช้ยาพื้นบ้านในการรักษาอาการอุจจาระร่วงของประชาชนในเขตชนบทภาคจน จังหวัดลำปาง พบว่าสมุนไพรที่ใช้มากที่สุดในการรักษาอาการอุจจาระร่วง ได้แก่ ข้าวเปลือกข้าวหรือข้าวสารข้าว รองลงมาได้แก่ ใบฝรั่ง (ร้อยละ 48.6) โดยอาจใช้ใบฝรั่งอย่างเดียวหรือใช้ทั้งใบฝรั่งและใบทับทิม โดยการมัดแล้ว ตัดหัว-ท้าย แล้วต้มหรือปิ้งไฟแล้วแช่น้ำ แล้วดื่มแทนน้ำจืดกว่าจะหยุดถ่าย

1.8 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะปวดท้องรุนแรงจากธาตุลม จากการศึกษาพบว่า สมุนไพรที่ใช้กินมากที่สุด คือ กระเพรา ทั้งกระเพราแดง และกระเพราขาว รองลงมา คือ **ขิง และข่า** อธิบายได้ว่าเนื่องจาก **กระเพราแดง** มีน้ำมันหอมระเหย ซึ่งมีฤทธิ์ในการขับลม และสาร Eugenol มีฤทธิ์ขับน้ำดี ช่วยย่อยไขมัน และลดอาการจุกเสียด สำหรับ **ขิง** ในเหง้ามีน้ำมันหอมระเหย ประกอบด้วย Menthol, Borneol, Fenchone, 6-Shogaol และ 6-Gingerol ซึ่ง Menthol มีฤทธิ์ขับลม Borneol, Fenchone และ 6-Gingerol มีฤทธิ์ขับน้ำดี ช่วยย่อยไขมัน นอกจากนี้พบว่าสารที่มีรสเผ็ด ได้แก่ 6-Shogaol และ 6-Gingerol ช่วยลดการบีบตัวของลำไส้ จึงช่วยบรรเทาอาการปวดท้องเกร็งได้ ส่วน **ข่า** เหง้าสดมีสารที่ออกฤทธิ์ คือ น้ำมันหอมระเหย และ 1-Acetoxychavicol Acetate ใช้เหง้าอ่อนต้มน้ำดื่มบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และขับลม (www.likemax.com/archive/herb/) ในการศึกษาครั้งนี้พบว่าเมื่อเกิดอาการปวดท้องรุนแรงให้ใช้ข่าสดขนาด 1 อกคูลี (1 ข้อนิ้วหัวแม่มือ) ล้างให้สะอาด เคี้ยวกิน วันละ 3-4 ครั้ง ถ้าท้องอืดให้ใช้ขิงต้มน้ำดื่ม หรือใช้ตะไคร้กับกระเพราแดงอย่างละ 1 กำมือ ต้มดื่มต่างน้ำ จะขับลมได้ดี สอดคล้องกับการศึกษาของ วีรพงษ์ เกรียงสินยศ (2552: 87) ที่ให้ใช้ขิง 1 หัว ต้มน้ำ 3 ส่วนเอา 1 ส่วน กินเมื่อมีอาการ หรือใช้ใบกระเพราแดง 1 กำมือ ต้มน้ำ 3 ส่วนเอา 1 ส่วน กินเมื่อมีอาการปวดท้องรุนแรงเมื่อท้องอืด

1.9 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษจากแมลงกัดต่อย สมุนไพรที่ใช้มากในการบำบัดพิษจากผึ้ง ต่อ แตนต่อยและมดกัด สมุนไพรที่ใช้มาก คือ **เสลดพังพอนตัวเมีย** (พญาขอ) (*Barleria lupulina* Lindl.) ส่วนการบำบัดพิษจากแมงป่อง และตะขาบกัด สมุนไพรที่ใช้กันมาก คือ **ว่านตะขาบหรือดินตะขาบ** ทั้งนี้อธิบายได้ว่า **เสลดพังพอนตัวเมีย** อยู่ในกลุ่มพืชถอนพิษ โดยใช้ส่วนทั้ง 5 ในการถอนพิษ สารเคมีที่พบใน **เสลดพังพอนตัวเมีย** ได้แก่ ราก พบสาร Betulin, Lupeol, และ β -sitosterol ส่วนใบ พบสาร Flavonoids (<http://en.wikipedia.org/wiki/Betulin>, www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_20_6.htm) ซึ่งสารเหล่านี้มีฤทธิ์ในการลดการอักเสบ จากการทดลองในหนูขาว โดยการฉีดสารสกัดน้ำจากใบพญาขอเข้าช่องท้องของหนูขาวจะลดการอักเสบที่ข้อเท้าของหนูขาวที่เกิดจากการฉีดสาร carrageenan เข้าไปได้ (www.medplant.mahidol.ac.th/pubhealth/clinacan.html) ส่วน **ว่านตะขาบ** นั้น ต้นและใบสดตำผสมเหล้าพอก หรือคั้นน้ำทาบริเวณแผลสามารถถอนพิษแมงป่องและตะขาบได้ เนื่องจากมีสาร Flavonol glycosides ที่มีฤทธิ์ต้านการอักเสบและลดบวม (www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19252320 คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี) โดยในการศึกษาคั้งนี้พบว่าพิษจากผึ้ง ต่อ แตนต่อยและมดกัดจะใช้ใบเสลดพังพอนตัวเมียมาตำให้ละเอียด ผสมเหล้าขาวพอกแผลหรือใช้ใบเสลดพังพอนใส่ขวด และใส่เหล้าขาวพอกท่วม ทั้งไว้ 7 วัน กรองกากออก เอาน้ำเสลดพังพอนมาทาแผล ยานี้เก็บไว้ใช้ได้นานหลายเดือน

สอดคล้องกับผลการศึกษาของมาลี บรรจบ และคณะ (2543) ที่พบว่า ถ้าแมลงศัตรูกัดต่อยให้ใช้ใบเสลดพังพอนบดให้ละเอียด ผสมน้ำมะนาวทาบริเวณที่ถูกต่อยหรือตำผสมเหล้าขาว นำมาทาที่แผล ส่วนพืชจากแมงป่องและตะขาบกัดในการครั้งนี้ให้ใช้ต้นดินตะขาบ 4-5 นิ้ว ล้างให้สะอาด ตำให้ละเอียด ผสมน้ำมะนาว นำมาพอกแผลหรือเอาจากต้นดินตะขาบมาหยอดใส่แผลก็ได้ผลดี สอดคล้องกับเพียวเหมือนวงษ์ญาติ (2534: 227) ที่อธิบายถึงการรักษาแผลจากแมลงกัดต่อยให้ใช้ต้นและใบดินตะขาบยาว 1 คืบ ตำให้ละเอียด นำมาพอกหรือทาบริเวณที่ถูกแมลงกัดต่อย อาการเจ็บปวดจะลดลง ทาบ่อยๆ จนกว่าจะหาย

1.10 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษงู สมุนไพรที่ใช้มากที่สุด คือ **เสลดพังพอน** (*Barleria lupulina* Lindl.) รองลงมาเป็น หัวว่านงู (หอมขาว) สารเคมีที่พบในเสลดพังพอนตัวเมีย ได้แก่ ราก พบสาร Betulin, Lupeol, และ β -sitosterol, Stigmasterol ลำต้น พบสาร Lupeol ส่วนใบ พบสาร Lupeol, และ β -sitosterol, Flavonoids จากการศึกษาพบว่า สารเหล่านี้มีฤทธิ์ในการลดการอักเสบ (<http://en.wikipedia.org/wiki/Betulin>, www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_20_6.htm) และสาร Lupeol สามารถต้านพิษงูได้ (Gallo and Sarachine, 2009: 61) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีการรักษาพิษงูให้เอาใบเสลดพังพอนตัวเมียมา 1 กำมือ ตำให้ละเอียด บีบมะนาว คั้นเอาแต่น้ำดื่ม วันละ 4 ครั้ง แล้วนำกากมาพอกแผล ถ้ายาแห้งก็ตำยามาพอกใหม่หรือเอาใบเสลดพังพอนตัวเมียมา 1 กำมือ ตำให้ละเอียด ผสมเหล้าขาว 1 ช้อนโต๊ะ คั้นน้ำดื่มแล้วใช้กากพอกแผล ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของมาลี บรรจบ และคณะ (2543) ที่พบว่า การรักษาพิษงูกัดให้ใช้ใบเสลดพังพอนประมาณ 10 ใบ บดให้ละเอียด ผสมน้ำสุราปิดที่แผล และสอดคล้องกับวิธีการรักษาพิษงูของพดุงจารย์พิรุณ โยคะ รัตนรังษิ สุวัตร์ ตั้งจิตจรเจริญ และปริญญา อุทิศชานนท์ (2541: 344) และสุน สุนทรเวช (อ้างถึงใน เขียน รัตนสุวรรณ เจริญ พงษ์มามา และประจักษ์ รัตนสุวรรณ 2522: 200) ที่ให้นำเสลดพังพอนตัวเมีย (พญาหอหรือลิ้นมังกร) ทั้งห้า (เอาทั้งต้นตลอดถึงราก) มา 1 กำมือ (25-30 ใบ) ตำละเอียด ผสมกับสุรา 30 มิลลิลิตร คั้นเอาน้ำกินและเอากากพอกแผล ก่อนพอกให้ล้างแผลให้สะอาดและใช้ของแข็งชุบเช็ดแก้วออกจากแผลเสียก่อน แต่แตกต่างจากวิธีการของรามิน กิจไพศาล (2551) ที่อธิบายวิธีการรักษาของหมอพื้นบ้านเมื่อตนเองถูกงูกัดว่า ต้องรัดเหนือแผล รีดแผล และล้างแผลด้วยน้ำก่อน ใช้ใบพญาหอพสลาด 1 กำมือ ตำผสมน้ำพอท่วมยา คั้นน้ำดื่ม ทำซ้ำทุก 2 ชั่วโมง จนครบ 24 ชั่วโมง และเตรียมพญาหอใหม่โดยตำผสมเหล้าขาว ใช้พอกแผลอย่างเดียว ไม่ต้องดื่ม เปลี่ยนยาทุก 2 ชั่วโมง และต้องคั้นน้ำยาไว้คอยหยอดแผลขณะที่แผลร้อน และต้องหยอดน้ำยาบ่อยๆ ได้ผลดี ส่วนหัวว่านงู (หอมขาว) ที่นิยมนำมาใช้แก้พิษงูกันมากโดยเอาหัวว่านงู 2-3 หัว ล้างให้สะอาด เคี้ยวให้ละเอียดแล้วกลืนเลย อีก 2-3 หัวนำมาตำให้ละเอียดแล้วนำมาพอกแผล ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หัวว่านงู (หอมขาว) ที่กลุ่มตัวอย่างนำมาใช้ก็คือ “ว่านแสนพันล้อม” ซึ่งอยู่ในวงศ์ Amaryllidaceae มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Zephyranthes* ในกรุงเทพฯ เรียกว่า บัวฝรั่งดอกชมพู ระยองเรียกว่า ว่านลวง เป็นไม้ล้มลุก หัวคล้ายหัวหอม มีลักษณะพิเศษคือหัวว่านจะขึ้นล้อมกันเป็นกลุ่มใหญ่ เมื่อหัวแก่จะมีเชื้อหุ้มสีน้ำตาลออกดำ เมื่อดอกเริ่มออก

เนื้อในหัวจะมีสีขาว ซึ่งมีสรรพคุณแก้พิษจากแมลงป่อง ตะขาบกัดและงูกัดได้ โดยฝนหัวว่านกับสุรา 40 ดีกรี นำมาทาแผล (รวิภา เดชาชาญ 2554: 182)

1.11 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดพิษจากสัตว์ทะเล สมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษจากแมงกระพรุนมากที่สุดคือ **ผักนึ่งทะเล** ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ใบผักนึ่งทะเล มีสาร damascenone ซึ่งมีฤทธิ์ด้านฮีสตามีนที่ทำให้เกิดอาการแพ้ จึงช่วยต้านพิษแมงกระพรุนได้ ส่วนสมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษจากเม่นทะเลคือ **น้ำมะนาว** มีฤทธิ์เป็นกรดจึงสามารถทำให้หนามของเม่นทะเลซึ่งเป็นโปรตีนละลายไปเองได้

(www.likemax.com/archive/herb/) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า การบำบัดพิษจากแมงกระพรุนให้ใช้เถาผักนึ่งทะเลทั้งเถาหรือใบเทศลาด 10-15 ใบ ล้างสะอาดแล้วนำมาขยี้พอน้ำออกก็พอกแผลเลย ต้องเปลี่ยนยาทุกชั่วโมง ถ้าภายใน 3 ชั่วโมงยังไม่ดีขึ้น ให้เอารากผักนึ่งทะเลมาตำให้ละเอียด ใส่เหล้าขาวลงไป ใช้สาคนและขยี้ให้เข้ากัน ตักใส่ถ้วย แล้วใช้ยาในถ้วยมาทาแผลบ่อย สอดคล้องกับวิธีการรักษาของแพทย์เหมือนวงษ์ญาติ (2534: 274) ที่ให้เอารากสดๆ ของผักนึ่งทะเลมาฝนกับน้ำฝนให้ข้นๆ ใช้ทาบริเวณที่ถูกพิษแมงกระพรุนบ่อยๆ ช่วยลดพิษแมงกระพรุนได้ ส่วนการบำบัดพิษจากเม่นทะเลนั้นในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ต้องใช้หมอนทูปหนามเม่นทะเลที่ฝังอยู่ในเนื้อให้ละเอียด แล้วบีบน้ำมะนาวซึ่งเป็นกรดลงไปทีแผลจะทำให้หนามเม่นทะเลละลายไปเอง สอดคล้องกับวิธีการรักษาของพระธรรมวโรดม (2537: 120) ที่ใช้เปลือกสับปะรดหรือน้ำส้มสายชูซึ่งเป็นกรดมาทาหรือหยดลงบนแผลที่ถูกเม่นทะเลตำจะทำให้หนามละลายเร็วขึ้น

1.12 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะหอบหืด สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ **หนุমানประสานกาย** จากการศึกษาพบว่า ใบหนุমানประสานกายมีสาร Oleic acid, Butulinic acid, D-glucose, D-xylose, L-rhamnose ที่ใช้รักษาโรคหืด แพ้อากาศ ขับเสมหะ และโรคหลอดลมอักเสบ

(www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_08_12.htm) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีการรักษาภาวะหอบหืดเฉียบพลันให้ใช้ใบหนุমানประสานกาย 1 กำมือ ล้างให้สะอาด กินสดหรือใช้ใบหนุমানประสานกาย 1-2 กำมือ โขลกละเอียด คั้นน้ำดื่ม 1 ถ้วยแกงเล็กน้อย ก่อนอาหารสามมื้อ สอดคล้องกับวิธีการรักษาหอบหืดของนักรบ บิณษริ (ใน เสถียร จอมบุญ 2529: 198) ที่ให้เอาใบหนุমানประสานกายสด 10 ใบมาเคี้ยวเอาน้ำกลืนขณะที่กำลังมีอาการหอบ

1.13 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการเป็นลม สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ **รังและตัวมดแดง** รองลงมาเป็น ผิวมะกรูดและน้ำหัวหอมแดง จากการศึกษาพบว่า **มดแดง** มีกรดมดให้รสเปรี้ยว ใช้เป็นยาสูดดมแก้เป็นลม หน้ามืดตาลาย วิงเวียนศีรษะได้ (ระบบฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชน 2553) และข้อมูลจากการวิจัยเกี่ยวกับน้ำมันมะกรูดพบว่า **ผิวมะกรูด** เมื่อนำมาสกัดน้ำมันหอมระเหยโดยการต้มกลั่น (hydrodistillation) จะได้น้ำมันหอมระเหยร้อยละ 1.2 ซึ่งมีองค์ประกอบทางเคมีที่สำคัญคือ sabinene, limonene, terpinen-4-ol, α -pinene และอื่นๆ (www.tistr.or.th/essentialoils/) คุณสมบัติ ใช้ชงในน้ำเดือดใส่การบูรเล็กน้อย รับประทานแก้ลมวิงเวียน (www.the-than.com/samonpai/sa_16.html) สำหรับหัวหอมแดงนั้นมีกลิ่นฉุน ช่วยขับลม ใช้สูดดมแก้หวัดคัดจมูก หัวหอมแดงมีรสเผ็ดร้อน มีน้ำมันหอมระเหยซึ่งประกอบด้วย Diallyl trisulfide สรรพคุณใช้สูดดมช่วยแก้อาการเป็นลมได้ (www.thaigoodview.com)

[/node/24237](#), <http://th.wikipedia.org/>) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีบำบัดอาการเป็นลมให้เอาทั้งรังและตัวมดแดงมาขี้ให้ดมหรือโปะจุมูกได้ผลดี หรือใช้หัวหอมแดงตำให้ละเอียดจนเป็นน้ำ ใช้หลอดดูดน้ำหัวหอมแล้วเป่าเข้าจมูกผู้ป่วย สักครู่ก็หาย หรือใช้มะกรูดคั้นผิวให้ขี้มีกลิ่นหอมเอามาให้ดมก็ได้ สอดคล้องกับวิธีการรักษาของเพยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ (2534) และอวย เกตุสิงห์ (2529) ที่ให้ดมผิวมะกรูด โดยเอาเล็บหยิกที่ผิวให้ถลอก เพื่อช่วยให้กลิ่นแรงขึ้นหรืออาจฝานเอาเฉพาะผิว บีบให้น้ำมันออกมาก็ได้ หรือฝานผิวมะกรูดสดเป็นชิ้นเล็กๆ 1 ซ่อนแกง เต็มการบูรหรือพิมเสน 1 หยิบมือ ชงด้วยน้ำเดือดใหม่ๆ ก่อนด้วยแก้ว ปิดฝาทิ้งไว้ 5 นาที คืมแต่น้ำ 2-3 ครั้ง อาการจะดีขึ้น คืมต่อไปจนอาการเป็นปกติ

1.14 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดลมพิษ สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดในการบำบัดลมพิษ คือ **ใบพลู** โดยพบว่า ใบพลูมีน้ำมันหอมระเหยสีน้ำตาลปนเหลืองและมีกลิ่นฉุน เรียกว่า น้ำมันพลู ซึ่งมีรายงานถึงสารประกอบหลักในน้ำมันพลู เป็นสารประกอบฟีนอล สารที่พบมากในน้ำมันพลู ได้แก่ Isoeugenol Chavicol Eugenol ซึ่งสารเหล่านี้มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อโรคที่ทำให้ปลายประสาทฯ แก้อาการคัน ได้ จึงใช้รักษาอาการผื่นคันเนื่องจากลมพิษได้ (ฝ่ายเทคโนโลยีพืชสมุนไพรและพืชอุตสาหกรรม 2545) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีการบำบัดลมพิษให้เอาใบพลูมาตำให้ละเอียด ผสมกับเหล้าขาว นำมาทาผื่นลมพิษอาจผสมข้าวสารด้วยก็ได้ สอดคล้องกับวิธีการบำบัดลมพิษของเพยาว์ เหมือนวงษ์ญาติ (2534) และวัฒนา ขุนทรัพย์ (2537 อ้างถึงใน พระธรรมวโรดม 2537: 111) ที่ให้เอาใบพลูสดที่โตเต็มที่ นำมาล้างให้สะอาดตำให้ละเอียด ผสมกับสุราพอให้มีน้ำขลุกขลิก แช่ทิ้งไว้ 5-10 นาที ใช้ทาบริเวณที่เป็นลมพิษบ่อยๆ มีสรรพคุณชะงัดนัก

1.15 สมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดอาการชักจากไข้สูงในเด็ก สมุนไพรที่ใช้มากที่สุด คือ **หัวหอมแดง** รองลงมา คือ **ใบสะระแหน่** ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หัวหอมแดง และสะระแหน่ มีฤทธิ์เย็น รสเผ็ด มีน้ำมันหอมระเหย ช่วยขจัดลมร้อน ใช้เป็นยาขับร้อน ถอนพิษไข้ ขับลม ขับเหงื่อ ทำให้แก้อาการชักจากไข้สูงได้ (www.the-than.com/samonpai/sa_2.html, <http://th.wikipedia.org/>) จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีการบำบัดอาการชักจากไข้สูงให้ใช้หัวหอมแดงเคี้ยว ฟนหัวและขา เวลาฟนอย่าให้ถูกหน้า หรือใช้หัวหอมแดงนำมาทุบหรือโขลกพอแหลก นำมาพอกศีรษะเด็ก หรือใช้หอมแดงกับใบสะระแหน่นำมาตำให้ละเอียด ผสมเหล้าแล้วพอกกระหม่อมเด็กก็ได้ สอดคล้องกับวิธีการรักษาเด็กชักจากไข้สูงของนักรบ บินยรี (ใน เสถียร จอมบุญ 2529) ที่ให้รับนำหอมแดงมาตำหรือเคี้ยวให้ละเอียด ฟนลงไปที่ตรงหน้า จะช่วยให้เด็กหายชักได้ และสอดคล้องกับวิธีการรักษาของพิสิษฐ์ ศรีสวัสดิ์ (2539) ที่ให้เอาหัวหอมแดงมา 4-5 หัว ตำพอแหลก พอกที่หัว (สุมกระหม่อม) แล้วเอามาอีก 4-5 หัว ตำให้ละเอียด ผสมเหล้าพอเหลว ทาให้ทั่วตัว ไม่นานอาการชักจะคลายลง

2. การจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง ในการจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินฯ ในครั้งนี้คัดเลือกเฉพาะวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินที่ผู้ทรงคุณวุฒิเห็นด้วยว่ามีประสิทธิภาพและปลอดภัยเท่านั้น จึงทำให้วิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินที่ปรากฏอยู่ในคู่มือในบางปัญหามีน้อย สมุนไพรบางชนิดอาจหาในจังหวัดนั้นไม่ได้ นอกจากนั้นในภาคผนวกของคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัด

ภาวะฉุกเฉินฯ มีภาพสมุนไพรรูปประกอบซึ่งไม่สามารถแสดงสมุนไพรรูปได้ครบทุกชนิดตามที่ระบุไว้ในคู่มือ เพราะภาพสีมีราคาแพง อาจส่งผลให้ผู้ใช้อุปกรณ์ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรมาก่อนหาสมุนไพรรูปชนิดนั้นมาใช้ได้ยาก

3. ผลของการใช้คู่มือสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง ผู้วิจัยมีการบรรยายความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางและนำสมุนไพรรูปสดหลายชนิดมาแสดงให้ผู้เข้าอบรมได้ศึกษา ก่อนทำการบรรยาย ผู้เข้าอบรมทำแบบประเมินผลตนเองก่อนการอบรม พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีพื้นฐานความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพอยู่ในระดับปานกลาง กล่าวคือ ได้คะแนนเฉลี่ย 5.8 คะแนน (จากคะแนนเต็ม 15 คะแนน) เมื่อผ่านการอบรมโดยใช้คู่มือสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินฯ เป็นหลัก พร้อมทั้งชมสมุนไพรรูปสดแล้ว ผู้เข้าอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นเป็นระดับดี กล่าวคือ ได้คะแนนเฉลี่ย 12.0 คะแนน ซึ่งความรู้ก่อนและหลังการอบรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) แสดงว่าคู่มือสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นใช้ได้ผลดี แต่เนื่องจากการอบรมในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำสมุนไพรรูปสดหลายชนิดมาแสดงให้ผู้เข้าอบรมได้ชมพร้อมแสดงป้ายชื่อและสรรพคุณไว้ พร้อมทั้งมีกล้าสมุนไพรรูปที่นำมาแจกเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลรวมอยู่ด้วย จึงอาจส่งผลให้ความรู้ภายหลังการอบรมที่เพิ่มขึ้นเป็นผลรวมของการใช้ทั้งคู่มือสมุนไพรรูปที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินฯ การบรรยายความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรรูปฯ ของวิทยากรและการชมสมุนไพรรูปสดที่แสดงไว้ในห้องเรียน ซึ่งผู้ที่นำคู่มือเล่มนี้ไปใช้อบรมกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขควรรตระหนักถึงบริบทของการอบรมในครั้งนี้ด้วย หากสามารถแสดงสมุนไพรรูปสด บรรยายความรู้ประกอบกับการแจกคู่มือฯ ด้วยก็น่าจะได้ผลดีเช่นเดียวกับการอบรมในครั้งนี้

การอบรมในครั้งนี้ ผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31, S.D. = 0.70$) โดยความพึงพอใจในด้านเนื้อหาเฉลี่ยในระดับมาก ($\bar{X} = 4.32, S.D. = 0.65$) ผู้เข้าอบรมพึงพอใจคู่มือสมุนไพรรูปภาคกลางที่ใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพมาก ($\bar{X} = 4.40, S.D. = 0.587$) ในขณะที่ความเหมาะสมของเวลากับเนื้อหาสาระที่อยู่ในระดับมากเช่นกัน ($\bar{X} = 4.18, S.D. = 0.63$) แต่มี 2 รายที่มีความเห็นว่าการระยะเวลาที่อบรมน้อยเกินไป โดยเสนอแนะให้ขยายเวลาในการอบรมเพิ่มขึ้นอีก 1 วัน เพื่อให้จำสมุนไพรรูปที่แสดงได้เพราะสมุนไพรรูปที่ใช้จำยาก ส่วนความพึงพอใจในวิทยากรบรรยายโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.33, S.D. = 0.55$) แต่เวลาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของการอบรมครั้งนี้มีเพียง 30 นาที ทำให้ผู้เข้าอบรมบางคนไม่มีโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรรูปของตนเอง หากเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมซึ่งกว่าครึ่งหนึ่งเป็นผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรรูปอย่างน้อย 1 ชั่วโมงและบันทึกเข้าคลังความรู้เพื่อเผยแพร่ต่อไป นอกจากนั้นผู้เข้าอบรมยังแสดงความเห็นว่าเป็นการอบรมที่ทำให้ได้รู้จักสมุนไพรรูปอีกหลายชนิด และสามารถนำไปใช้ในการดูแลประชาชนได้ พร้อมทั้งเสนอแนะว่าควรจัดการอบรมเกี่ยวกับสมุนไพรรูปบ่อยๆ เพื่อให้อ้อม.ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น และเสนอแนะให้จัดอบรมชาวบ้านแต่ละตำบลด้วย เพื่อให้ชาวบ้านที่มีสมุนไพรรูปอยู่แล้วรู้วิธีการใช้สมุนไพรรูปในการดูแลตนเอง จากข้อเสนอแนะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าผู้เข้าอบรมเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาการแพทย์พื้นบ้าน และพร้อมที่

จะนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่วนความพึงพอใจเรื่องของอาหาร สถานที่ และการอำนวยความสะดวกของเจ้าหน้าที่อยู่ในระดับมาก มีเพียงอาหารว่างที่ผู้เข้าอบรมเสนอแนะให้เป็นขนมไทยและน้ำผลไม้แทนขนมแบบฝรั่ง ชาและกาแฟตามที่จัดไว้ให้

สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. องค์ความรู้ที่ได้จากหมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุในภาคกลาง การศึกษาในครั้งนี้ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพได้รวม 17 ปัญหา ได้แก่ เลือดออกจากรบาดแผล เลือดกำเดาออกจากรจมูก อาเจียนเป็นเลือด บาดแผลสด บาดแผลไฟไหม้น้ำร้อนลวก พิษจากสารเคมีทางการเกษตร กินยาพิษเพื่อฆ่าตัวตาย อาหารเป็นพิษ ท้องเดินรุนแรง ปวดท้องรุนแรงจากธาตุลม แมลงกัดต่อย พิษงู พิษจากสัตว์ทะเล หอบหืด เป็นลม ลมพิษ และชักจากไข้สูงในเด็ก ดังนี้

1.1 เลือดออกจากรบาดแผล นิยมห้ามเลือดจากรบาดแผลโดยใช้ใบสาบเสือเพสลาดขี้ให้ช้ำแล้วปิดแผลเนื่องจากใบสาบเสือนี้ออกฤทธิ์สำคัญคือ กรดอะนิติกและฟลาโวนอยด์หลายชนิด นอกจากนี้ยังมีสารพวกน้ำมันหอมระเหย ซึ่งประกอบด้วย สารยูพาทอลและคูมาริน สารสำคัญเหล่านี้จะไปออกฤทธิ์ที่ผนังหลอดเลือดทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัว และยังมีฤทธิ์ไปกระตุ้นสารที่ทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้น ทำให้สามารถห้ามเลือดได้

1.2 ภาวะเลือดกำเดาออกจากรจมูก ให้ใช้ใบพลูหรือใบสาบเสือขี้แล้วอุดไว้ในรูจมูกข้างที่มีเลือดกำเดาออก โดยในใบพลู มีสาร β -sitosterol ที่ช่วยในการลดอาการอักเสบ และสมานแผลได้ดี ส่วนใบสาบเสือนี้ออกฤทธิ์สำคัญที่ทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัวและกระตุ้นสารที่ทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้น

1.3 อาการอาเจียนเป็นเลือด จากถูกทำร้ายร่างกายให้ใช้ใบหนุมานประสานกายผสมเหล้าคั้นน้ำคั้นคัมพสาร Oleic acid, Butulnic acid, D-glucose, D-xylose, L-rhamnose ใช้เป็นยาแก้อาเจียนเป็นเลือดได้ หากอาเจียนเป็นเลือดจากแผลในกระเพาะอาหารให้ใช้ขมิ้นชันสดผสมสารส้มและเหล้าเล็กน้อย คั้นน้ำคั้นซึ่งในขมิ้นชันสดมีสาร curcuminoids และน้ำมันหอมระเหยที่ช่วยลดการหลั่งสารจากกระเพาะอาหารและรักษาแผลในกระเพาะอาหาร (นันทวัน บุญยะประกฤษ และอรนุช โชคชัยเจริญพร 2539: 365-367)

1.4 บาดแผลสด ถ้ามีบาดแผลสดให้ล้างด้วยน้ำคั้นเปลือกมังคุดแล้ว เอาใบสาบเสือ ปูน และยาจุนขี้ให้เข้ากัน แล้วนำมาปิดแผล การที่นิยมใช้เปลือกมังคุดล้างบาดแผล เนื่องจากเปลือกมังคุดมีรสฝาด มีส่วนประกอบของสารแทนนินและสารแซนโทน โดยสารแทนนินมีฤทธิ์ในการทำให้โปรตีนตกตะกอนและมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อโรค ส่วนสารแซนโทนหรือแมงโกสทินมีฤทธิ์ช่วยลดอาการอักเสบและต้านเชื้อแบคทีเรียที่ทำให้เกิดหนอง ส่วนใบสาบเสือที่นิยมใช้ในการสมานแผลเนื่องจากมีสารสำคัญที่ทำให้ผนังหลอดเลือดหดตัวและทำให้เลือดแข็งตัวได้เร็วขึ้น ใช้เป็นยารักษาแผลสดและสมานแผล ส่วนการใช้ใบสาบเสือ ปูน และยาจุนขี้ให้เข้ากันแล้วนำมาปิดแผลก็ได้ผลดีเนื่องจากในปูนมีรสฝาด สามารถสมานแผลได้ ส่วนยาจุนขี้มีนิโคตินเป็นแอลคาลอยด์ชนิดน้ำซึ่งมีฤทธิ์ฆ่าเชื้อแบคทีเรียได้

1.5 บาดแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก นิยมใช้เนื้อวุ้นในสาหร่ายของวุ้นหางจระเข้ปิดแผลจะไม่เป็นแผลเป็นการที่วุ้นหางจระเข้สามารถรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวกได้เพราะวุ้นหางจระเข้ มีสาร Glycoprotein ที่มีชื่อว่า Aloctin A มีฤทธิ์เป็น Anti-inflammatory พบในทุกๆ ส่วนของวุ้นหางจระเข้ มีสรรพคุณบรรเทาอาการปวดแสบปวดร้อน ช่วยสมานแผล แผลจะหายเร็วมากต่อต้านเชื้อแบคทีเรียและอาจไม่มีแผลเป็น

1.6 พืชจากสารเคมีทางการเกษตร นิยมใช้รางจืดดอกม่วงทั้งต้น โขลกผสมน้ำชาข้าวคั่ว คั้นน้ำดื่ม

1.7 พืชจากการกินยาฆ่าตัวตาย บำบัด 2 ขั้นตอน คือ 1) การดูดซับสารพิษด้วยดินเหนียวหรือไข่ไก่ และ 2) การขับพิษด้วยรางจืดดอกม่วงทั้งต้นผสมน้ำชาข้าวคั่วเข้มข้นคั้นดื่มทุกชั่วโมง

1.8 พืชจากอาหารทั่วไปหรือได้รับพิษจากเห็ด กลอย แมงดาถ้วย ใช้รางจืดดอกม่วงทั้งต้น ใบข่อย หรือใบหึ่งหายใหญ่ก็ได้โดยนำมาตำผสมน้ำชาข้าวคั่วดื่มเป็นระยะจนกว่าอาการจะดีขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า วิธีการกำจัดพิษจากสาเหตุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพิษจากสารเคมีที่ใช้ทางการเกษตร พืชจากการกินยาฆ่าตัวตาย หรือพิษจากอาหารจำพวกเห็ด กลอยหรือแอมดาถ้วย ก็สามารถใช้รางจืดเถาชนิดดอกม่วง โดยรางจืดที่จะนำมาใช้ต้องมีอายุ 2 ปีขึ้นไป แต่ถ้าใช้รากต้องมีอายุ 5 ปีขึ้นไป มีวิธีปรุงยาหลายวิธี ส่วนใหญ่นิยมนำรางจืด (ใบเปสลาดหรือทั้งต้น) มาโขลกให้ละเอียดผสมน้ำชาข้าวคั่ว เอน้ำมาดื่มเป็นระยะจนกว่าอาการจะดีขึ้น โดยความถี่ของการดื่มขึ้นอยู่กับปริมาณสารพิษที่ได้รับ ถ้าได้รับสารพิษปริมาณมากก็ดื่มทุก 2 ชั่วโมง เป็นต้น จากการศึกษาพบว่าในใบรางจืดมีองค์ประกอบทางเคมีเป็นสาร phytol, stigmasta-5,22-dien-3-ol (5), chlorophyll, carotenoid, lutein แต่ในปัจจุบันยังไม่สามารถอธิบายกลไกในการทำลายพิษได้ อย่างไรก็ตามตำรายาไทยอธิบายว่ารางจืดมีรสเย็น มีสรรพคุณทำให้ความร้อนในร่างกายลดลง แก้ไข้ แก้พิษได้ คนไทยมักใช้กินแก้พิษจากเห็ดหรือกลอยพิษ พืชจากแอมดาถ้วย แก้อาการเมาเหล้าและถอนพิษต่างๆ นอกจากนั้นยังมีหลักฐานเชิงประจักษ์อีกหลายเหตุการณ์ที่ยืนยันว่าการใช้รางจืดเถาดอกม่วงบำบัดผู้ที่ได้รับพิษได้ผลดี

1.9 อาการท้องเดินรุนแรง นิยมใช้สมุนไพรสฟาดจำพวก ฝรั่งทั้งยอดและใบ เปลือกแคขาวและแดง เปลือกมังคุด และเปลือกทับทิม ซึ่งในเปลือกยอดและใบฝรั่ง เปลือกแค เปลือกมังคุด เปลือกทับทิมมีรสฝาด มีสารแทนนิน (tannin) ที่มีฤทธิ์สมาน สามารถยับยั้งการดูดกลืนของเชื้อโรค ช่วยสมานท้องและลำไส้ โดยช่วยลดการอักเสบของกระเพาะ ลำไส้ และช่วยลดการเกร็งตัวของลำไส้ ทำให้อาการปวดท้องบรรเทาได้ จึงช่วยในการบำบัดภาวะท้องเดินรุนแรงได้ดี

1.10 อาการปวดท้องรุนแรงจากธาตุลม ให้กินสมุนไพรที่มีรสเผ็ดร้อนจำพวกข่า จิง กระชาย ตะไคร้ หรือรากเจตพังคี ทำให้ขับลมได้ผลดีเนื่องจากกระเพราแดงมีน้ำมันหอมระเหย Eugenol ซึ่งมีฤทธิ์ในการขับลมและมีฤทธิ์ขับน้ำดี ช่วยย่อยไขมันและลดอาการจุกเสียด จึงมีน้ำมันหอมระเหยจำพวก Menthol, Borneol, Fenchone, 6-Shogaol และ 6-Gingerol ซึ่งมีฤทธิ์ขับลม เพิ่มการสร้างน้ำดีและช่วยย่อยไขมันรวมทั้งช่วยลดการบีบตัวของลำไส้จึงช่วยบรรเทาอาการปวดท้องได้ ส่วนเหง้าข่าสดมีน้ำมันหอมระเหยและ 1-Acetoxychavicol Acetate ใช้เหง้าอ่อนคั้นเอาน้ำมาดื่มบรรเทาอาการท้องอืด ท้องเฟ้อ และขับลมได้ดี

1.11 พืชจากแมลงสัตว์กัดต่อย ถ้าเป็นผึ้ง ต่อ แตน ต่อ และมดกัด นิยมใช้ใบเสลดพังพอนตัวเมียตำผสมเหล้าทาแผล ซึ่งเสลดพังพอนตัวเมียอยู่ในกลุ่มพืชถอนพิษ โดยใช้ส่วนทั้งต้นในการถอนพิษ สารเคมีที่พบในเสลดพังพอนตัวเมีย ได้แก่ ราก พบสาร Betulin, Lupeol, และ β -sitosterol ส่วนใบ พบสาร Flavonoids มีฤทธิ์ลดการอักเสบในหนูขาวได้ หากแมงป่องต่อยและตะขาบกัดนิยมนำใช้ต้มน้ำดื่มหรือต้มน้ำตะขาบบินมาตำผสมเหล้าขาว แล้วพอกแผลได้ผลดีเนื่องจากในต้นต้นตะขาบและตะขาบบินมีสาร Flavonol glycosides ที่มีฤทธิ์ต้านการอักเสบและลดบวม

1.12 พืชงู เมื่อถูกงูพิษกัดให้เอาเขี้ยวงูออกก่อน โดยใช้แก้วสุญญากาศหรือด้ายปั่นผ่านแผล แล้วรักษาแผลโดยใช้ใบเสลดพังพอนตัวเมียมาตำผสมเหล้า คั้นน้ำดื่มและพอกแผล ได้ผลดีเนื่องจากในรากเสลดพังพอนตัวเมียมีสาร Betulin, Lupeol และ β -sitosterol, Stigmasterol ลำต้นพบสาร Lupeol ส่วนใบพบสาร Lupeol, และ β -sitosterol, Flavonoids ซึ่งสารเหล่านี้มีฤทธิ์ลดการอักเสบ และสาร Lupeol สามารถต้านพิษงูได้ ส่วนแผลที่เน่าจากงูกะปะกัก็พบว่าหมอปั้นบ้านและผู้สูงอายุก็มีวิธีการบำบัดหลายวิธี วิธีหนึ่งที่ใช้ได้ผลคือเอาน้ำจากต้นกล้วยน้ำว่าทั้งคั้นและทาแผล แผลก็จะหายได้

1.13 พืชจากสัตว์ทะเล เมื่อถูกแมงกระพรุนไฟให้ล้างด้วยน้ำทะเล แล้วใช้ฝักนึ่งทะเลชุบให้ช้านำมาพอกแผล ได้ผลดีเนื่องจากในใบฝักนึ่งทะเลมีสาร damascenone ซึ่งมีฤทธิ์ต้านฮิสตามีนที่ทำให้เกิดอาการแพ้ จึงช่วยต้านพิษแมงกระพรุนได้ ถ้าเม่นทะเลทำให้ใช้หมอนทูปหนามเม่นทะเลที่ฝังอยู่ในเนื้อให้ละเอียด แล้วบีบน้ำมะนาวลงไปแช่แผล หนามจะละลายไปเองเนื่องจากน้ำมะนาวมีฤทธิ์เป็นกรดจึงสามารถทำให้หนามของเม่นทะเลซึ่งเป็น โปรตีนละลายไปเองได้

1.14 หอบหืดจากโรคภูมิแพ้ ให้ใช้ใบหนุมานประสานกาย เคี้ยวกินสดๆ ก็จะหยุดหอบได้เนื่องจากในใบหนุมานประสานกายมีสาร Oleic acid, Butulinic acid, D-glucose, D-xylose, L-rhamnose ที่ใช้รักษาโรคหืด แพ้อากาศ ขับเสมหะ และโรคหลอดลมอักเสบได้

1.15 เป็นลมธรรมดา สมุนไพรที่ใช้มากที่สุด คือ ตัวมดแดง รongลงมาเป็น ผิวมะกรูดและน้ำหัวหอมแดง ซึ่งตัวมดแดงใช้ได้ผลเนื่องจากมีกรดมดให้รสเปรี้ยว ใช้เป็นยาสูดดมแก้เป็นลม หน้ามืดตาลาย วิงเวียนศีรษะได้ ส่วนผิวมะกรูดมีน้ำมันมะกรูดซึ่งเป็นน้ำมันหอมระเหยที่มีสารสำคัญ คือ sabinene, limonene, terpinen-4-ol, α -pinene และอื่นๆ ใช้ชงในน้ำเดือดใส่การบูรเล็กน้อย รับประทานแก้ลมวิงเวียนได้ หอมแดงมีกลิ่นฉุน มีน้ำมันหอมระเหยซึ่งประกอบด้วย Diallyn trisulfide เมื่อใช้สูดดมจะช่วยแก้การเป็นลมได้

1.16 ลมพิษ สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดในการบำบัดลมพิษ คือ ใบพลู ซึ่งพบว่าในใบพลูมีน้ำมันหอมระเหยสีน้ำตาลปนเหลืองและมีกลิ่นฉุน เรียกว่า น้ำมันพลู ซึ่งมีสารประกอบฟีนอล ได้แก่ Isoeugenol, Chavicol, Eugenol สารเหล่านี้มีฤทธิ์ในการฆ่าเชื้อโรคที่ทำให้ปลายประสาทชา แก้อาการคันได้ จึงใช้รักษาอาการคันเนื่องจากลมพิษได้

1.17 เด็กมีภาวะชักจากไข้สูง สมุนไพรที่ใช้มากที่สุดคือ หัวหอมแดง รองลงมาคือ ใบสะระแหน่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า หัวหอมแดงและสะระแหน่ มีฤทธิ์เย็น รสเผ็ด มีน้ำมันหอมระเหย ช่วยขจัดลมร้อน ใช้เป็นยาตัวร้อน ถอนพิษไข้ ขับลม ขับเหงื่อ ทำให้แก้อาการชักจากไข้สูงได้

2. องค์ความรู้จากการนำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางไปใช้ในการอบรม อสม. เมื่อจัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางสำหรับ อสม. เรียบร้อยแล้ว นำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 6 ท่านพิจารณาพร้อมให้ข้อเสนอแนะและทำการแก้ไข ผู้วิจัยทำการอบรมเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและอสม. โดยใช้คู่มือสมุนไพรฯ เป็นหลัก พร้อมทั้งแสดงสมุนไพรสดประกอบ พบว่าคะแนนเฉลี่ยความรู้หลังการอบรมสูงกว่า 6.2 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการอบรมโดยใช้ paired t-test พบว่าความรู้ภายหลังการอบรมสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) และผู้เข้าอบรมมีความพึงพอใจในการอบรมโดยรวมอยู่ในระดับมาก อนึ่งผลการอบรมในครั้งนี้มีการนำสมุนไพรสดมาแสดงประกอบด้วย ดังนั้นอาจส่งผลกระทบต่อวัตถุประสงค์ข้อ 1.3 ที่ต้องการศึกษาผลการใช้คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลาง ซึ่งควรใช้คู่มือสมุนไพรฯ เพียงอย่างเดียวในการอบรมเท่านั้น ดังนั้นหากจะอบรม อสม. ให้ได้ผลเช่นเดียวกับการอบรมในครั้งนี้ก็ควรแสดงสมุนไพรสดประกอบด้วย

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัด 2 ประการ ได้แก่ ข้อจำกัดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาและข้อจำกัดเกี่ยวกับผลการศึกษาในประเด็นวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ ดังนี้

1. ข้อจำกัดเกี่ยวกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา การศึกษาครั้งนี้มีข้อจำกัดในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุ กล่าวคือ ผู้สูงอายุได้มาจากชมรมผู้สูงอายุของ 10 จาก 25 จังหวัด โดยประชาชนชมรมให้คัดเลือกผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60-75 ปี มีความสามารถในการสื่อสาร มีสติสัมปชัญญะ อยู่ในพื้นที่นั้นมานานอย่างน้อย 10 ปี และมีประสบการณ์ในการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพมาทำการสนทนากลุ่มรวม 15 คนต่อหนึ่งจังหวัด รวม 150 คน ทำให้การกระจายไม่ทั่วถึง ผู้วิจัยเชื่อว่ายังมีผู้สูงอายุอีกมากที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ ประกอบกับการใช้การสนทนากลุ่มทำให้ผู้สูงอายุบางท่านพูดมาก ออกนอกเรื่อง ใช้โทรศัพท์มือถือขณะสนทนากลุ่ม ทำให้ผู้อื่นขาดสมาธิ บางคนพูดน้อย ต้องเวียนถามกระตุ้นทีละคนจึงต้องใช้เวลามาก องค์ความรู้ที่ได้จากผู้สูงอายุจึงไม่มากเท่าที่ควร

2. ข้อจำกัดเกี่ยวกับผลการศึกษาในประเด็นวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพ เนื่องจากวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินในการศึกษาครั้งนี้มาจากความรู้และประสบการณ์ของหมอพื้นบ้านและผู้สูงอายุที่สมัครใจให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองแล้วในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่มีการนำไปทดสอบประสิทธิภาพในห้องปฏิบัติการแต่อย่างใด คณะผู้วิจัยมุ่งเน้นให้ อสม. นำองค์ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในยาม

ฉุกเฉินและไม่สามารถหายาแผนปัจจุบันมาใช้ได้โดยเฉพาะในชนบทห่างไกล เมื่อทำการช่วยเหลือขั้นต้นแล้ว หากอาการยังไม่ดีขึ้นก็ทำการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลเพื่อรับการรักษาที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการศึกษาพบว่า ภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพที่สามารถนำสมุนไพรมาใช้ในการบำบัดได้มี 17 ปัญหาตั้งรายละเอียดที่กล่าวไว้แล้วในบทที่ 4 ผลการวิจัย และผู้วิจัยได้จัดทำคู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางสำหรับ อสม. เพื่อให้อสม. ในชนบทห่างไกลความเจริญใช้เป็นแนวทางในการนำองค์ความรู้ไปช่วยเหลือผู้ป่วยในยามฉุกเฉินหรือคับขันและขาดแคลนยาแผนปัจจุบัน เมื่อทำการช่วยเหลือขั้นต้นแล้ว หากอาการยังไม่ดีขึ้นก็ทำการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลเพื่อรับการรักษาที่เหมาะสมต่อไป

1.2 จากผลการศึกษาพบว่า คู่มือสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางที่ผู้วิจัยจัดทำขึ้นจะได้ผลดีเมื่อนำสมุนไพรสดมาแสดงประกอบการบรรยายด้วย ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขจะจัดอบรมในเรื่องนี้ก็ควรสรรหาสมุนไพรสดมาแสดงประกอบการบรรยายด้วย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของคู่มือฯ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและ อสม. ควรสะสมสมุนไพรที่ใช้ในภาวะฉุกเฉินไว้ในโรงพยาบาลและในครอบครัว หากมีพื้นที่จำกัดก็อาจเลือกปลูกสมุนไพรที่อาจใช้บ่อยบางชนิด เช่น ปลูกรางจืดเถาดอกม่วง เป็นต้น

1.3 จากผลการศึกษาพบว่า สมุนไพรที่หอมที่บ้านใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพในภาคกลางหนึ่งปัญหามีหลายชนิด อาทิ สมุนไพรที่ใช้บำบัดพิษงู หอมที่บ้านจันทบุรีบำบัดพิษงูโดยใช้ต้นคาหมื่น ลพบุรีใช้เปลือกต้นตะคองและลิ้นมังกร สระบุรีใช้ใบของต้นพญานาคราช เป็นต้น เมื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นสมุนไพรที่แปลก ไม่คุ้นเคยหรือไม่เคยใช้มาก่อน ก็จะถูกคัดออก ไม่สามารถนำเสนอไว้ในคู่มือได้แม้ว่าข้อมูลที่ได้จะมาจากหอมที่บ้านที่มีชื่อเสียง ซึ่งวิธีการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพที่ถูกคัดออกและมีได้นำเสนอไว้ในคู่มือควรนำไปเผยแพร่ให้นักวิจัยที่มีความสามารถในการศึกษาวิจัยเชิงทดลองนำไปศึกษาค้นคว้าเพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับสังคมไทยต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ขยายพื้นที่ในการศึกษาสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพให้ครอบคลุมทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

2.2 สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้บำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของประเทศไทย

2.3 นำองค์ความรู้พื้นฐานจากผลการวิจัยในครั้งนี้มาศึกษาประสิทธิผลของสมุนไพรแต่ละชนิดโดยใช้การวิจัยแบบกึ่งทดลองในกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับปัญหาและสมัครใจที่จะให้ความร่วมมือ

2.4 ศึกษาติดตามประสิทธิผลในการนำสมุนไพรไปใช้ในการบำบัดภาวะฉุกเฉินทางสุขภาพของ อสม. และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่เข้ารับการอบรม

บรรณานุกรม

- “กระเพราแดง”. ค้นคืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.likemax.com/archive/herb/>.
- การปฐมพยาบาลกรณีถูกสัตว์ทำร้าย: เม่นทะเล 22/ 11/ 2009 ค้นคืนวันที่ 1 มีนาคม 2553 จาก <http://www.thaigoodview.com/node/45596>
- เจียน รัตนสุวรรณ เจริญ พงษ์มาลา และประจักษ์ รัตนสุวรรณ. *วิชาการฝึกอบรมหมออาสาหมู่บ้าน (ม.อ.บ.) และแพทย์อาสาสมุนไพร (พ.อ.ส.)*. กรุงเทพมหานคร: เฉลิมชัยการพิมพ์, 2522.
- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. “ตะขามบิน” ค้นคืนวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.phargarden.com/main.php?action=viewpage&pid=46>.
- ความรู้เรื่องเห็ดแบบชาวบ้าน. ค้นคืนวันที่ 15 มกราคม 2553 จาก <http://www.doctor.or.th/node/5001>.
- คณะเคมีศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *ผลของสารจากรากต้น โคลกชะนางต่อพิษงูเห่าไทย โดยใช้วิธี Molecular Docking*, 2548.
- ดิศพร คุณนันทน์และจรรยา ลีลพผลิน. *คู่มือสารพัดประโยชน์*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดทิพย์อักษร, 2531.
- ไทรย. หน่วยปฏิบัติการวิจัยเคมีสารสนเทศ ภาควิชาเคมี คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ *ตำรับยา ตำราไทย*. ค้นคืนวันที่ 11 มีนาคม 2553 จาก <http://thrai.sci.ku.ac.th/>.
- “ทับทิม” ค้นคืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_07_3.htm.
- นันทวัน บุญยะประภัศร, บรรณาธิการ. *ศัพท์แพทย์ไทย*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประชาชนจำกัด, 2535.
- นันทวัน บุญยะประภัศร และอรนุช โชคชัยเจริญพร. บรรณาธิการ. *สมุนไพรไม้พื้นบ้าน(1)*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประชาชน จำกัด, 2539 หน้า 365-367.
- ภาควิชาตจวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. *สมพิษ*. 26 มิถุนายน 2552 ค้นคืนวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2553 จาก <http://www.si.mahidol.ac.th/sidoctor/e-pl/articleDetail.asp?id=23>
- ปรีชา พิณทอง. *ตำรายาโบราณอีสาน*. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรมออฟเซต, 2520.
- เปี่ยม บุญยะโชติ. *ตำรายาไทยโบราณ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, 2514.
- ปริญญา หงษ์ทอง. *เม่นทะเล*. 20 กุมภาพันธ์ 2550 ค้นคืนวันที่ 10 มีนาคม 2553 จาก <http://www.talaythai.com>.
- ปริญญา อุทิศลานนันทน์และคณะ. *ยากลับบ้าน เล่มหนึ่ง*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และโรงพิมพ์, 2520.
- ปาริณกุล ตั้งสุขฤทัย. “มารู้จักรางจืดสมุนไพรล้างพิษ”. *หมออนามัย* 20(1): 54-56, 2553.
- “ประโยชน์จากเปลือกมังคุด”. ค้นคืนวันที่ 17 พฤศจิกายน 2554 จาก www.vcharkarn.com/vblog/48530.
- “ประโยชน์จากสารสกัดเปลือกมังคุด 100 %”. ค้นคืนวันที่ 17 พฤศจิกายน 2554 จาก www.bloggang.com/.
- “ประโยชน์ของ...หัวหอม”. ค้นคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.thaigoodview.com/node/24237>.

ปัญญา อธิษฐานและคณะ. “การใช้สมุนไพรรางจืดขับสารฆ่าแมลงในร่างกายของเกษตรกรกลุ่มเสี่ยงใน ตำบลเมืองเดช อำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี”. *รวมบทความงานวิจัยการแพทย์แผนไทยและ ศึกษากการวิจัยในอนาคต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2543.

ผ่องศรี ทิพวง โกลศ. “ไข่มวงคาทอะเลมีพิษถึงตาย”. คืบค้นวันที่ 25 มีนาคม 2553 จาก

<http://www.med.cmu.ac.th/dept/parasite/public/Man>.

“ผักบั้งทะเล”. คืบค้นวันที่ 25 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.likemax.com/archive/herb/>.

“ฝรั่ง”. คืบค้นวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_07_6.htm.

ฝ่ายเทคโนโลยีพืชสมุนไพรและพืชอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (2545) “น้ำมันและสารสกัด จากใบพลู”. คืบค้นวันที่ 25 พฤศจิกายน 2554 จาก

<http://www.ku.ac.th/emagazine/september45/agri/piper.html>.

พงษ์พันธ์ ชัยกุล “ลมพิษ: โรคที่กวนใจผมมาตลอดชีวิต” 27 มีนาคม 2552 คืบค้นวันที่ 5 มกราคม 2553 จาก

<http://pongphun.wordpress.com>.

พระธรรมวโรดม. *ตำรายากลางบ้าน*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และโรงพิมพ์, 2504.

พระมงคล มหายุโส. “การใช้สมุนไพรรักษาการถูกกัดเบื้องต้น”. 1 สิงหาคม 2552 คืบค้นวันที่ 27

กุมภาพันธ์ 2553 จาก <http://www.rakbankerd.com/agriculture/page.php/id=1019&s=tblanimal>.

พรนิกา ชุมศรี. *สมุนไพรนานาชาติ*. กรุงเทพมหานคร: คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

พุดชาจารย์วิฑูรย์ โขเคธ รัตนรังษี สุวัตร์ ตั้งจิตรเจริญ และปริญญา อุตศิขลานนท์. *เพชรน้ำเอก: กล้วยอดตำรับ ยาสมุนไพร*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น, 2541.

เพียว เหมือนวงษ์ญาติ. *คู่มือการใช้สมุนไพร*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมดิคอลมีเดีย, 2534.

พินดา ใหญ่ธรรมสาร. “รางจืด”. *จุลสารข้อมูลสมุนไพร* ปีที่ 29 ฉบับประจำเดือนตุลาคม 2554 กรุงเทพฯ: แสงเทียนการพิมพ์.

“พญาปล้องทอง” คืบค้นวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554 จาก

<http://www.medplant.mahidol.ac.th/pubhealth/clinacan.html>.

“พลู”. คืบค้นวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.samunpai.com/samunpai/show.php?cat=1&id=83>.

พินิจ แจ็งจิต. *ตำราเภสัชกรรมแผนโบราณ*. พิมพ์ครั้งที่ 2 ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และโรงพิมพ์ ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

“มะกรูด”. *สรรพคุณสมุนไพร* คืบค้นวันที่ 25 พฤศจิกายน 2554 จาก

http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_08_6.htm.

“มะกรูด”. คืบค้นวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.tistr.or.th/essentialoils/>.

“มะกรูด”. คืบค้นวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก http://www.the-than.com/samonpai/sa_16.html.

มาลี บรรจบและคณะ. *สมุนไพรพื้นบ้านภาคอีสาน*. กรุงเทพมหานคร: ธนาสินเจริญการพิมพ์, 2543.

- มยุรี เปาประดิษฐ์. “การศึกษาการใช้ยาพื้นบ้านในการรักษาอาการอุจจาระร่วงของประชาชน”. *รวมบทความงานวิจัยการแพทย์แผนไทยและทิศทางการวิจัยในอนาคต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2543.
- มูลนิธิฟื้นฟูส่งเสริมการแพทย์ไทยเดิม อายูรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภักจ). *ตำราเภสัชกรรมไทย ตอนที่ 1*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญูณ, 2541.
- รสนา โดสิตระกุล. *คู่มือสมุนไพรนำใช้*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรสโปรดักส์, 2529.
- รวิภา เดชาชาญ. *ว่าน: ยารักษาโรค*. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, 2554.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *เห็ดกินได้และเห็ดมีพิษในประเทศไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2539.
- รามิน กิจไพศาล. “พญาอแก่พิษงู” 21 กันยายน 2551 ค้นคืนวันที่ 22 มกราคม 2553
<http://praopraew.hi5.com>
- ร่วม รัตนะ ถิ่น มโนเรศ และประกอบ อุบลขาว. *ตำรับยาแผนไทยภาคใต้*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร, 2549.
- รัชนิพร กุ๊กร. *การปฐมพยาบาล*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และโรงพิมพ์, 2533.
- รัชพล กุลตราวุธ และคณะ. *การศึกษาภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านไทย: หมอบุญคง วงศ์สายสิญจ์ การดูแลรักษาผู้ป่วยที่กินยาม่าหญ้า จังหวัดจันทบุรี*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2546.
- รุ่งเรือง กิจผาคติ. “การปฐมพยาบาลผู้ป่วยกินสารพิษหรือยาพิษ”. <http://www.si.mahidol.ac.th/drrungrueng.org/data/flame/008.htm>.
- ระบบฐานข้อมูลทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน. “มดส้ม”. ค้นคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://www.bedo.or.th/lcdb/biodiversity/view2.aspx?id=5609>.
- “รางจืด”. ค้นคืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_20_4.htm.
- ลำปาง ปาซิโร. *เคล็ดลับตำรับยาสมุนไพรรักษาโรค*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์ บুকเซ็นเตอร์ จำกัด, 2546.
- ว. จีนประดิษฐ์. *เกร็ดความรู้ในเรื่อง สมุนไพรไทย: สมุนไพรใกล้หมอ*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์, 2540.
- วิรัช หนูขาว. “รู้จักศัตรูน้ำพิษร้าย ปลอดภัยเมื่อเที่ยวทะเล” *หนังสือพิมพ์เคลนิวิสต์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. ค้นคืนวันที่ 5 มกราคม 2553 จาก <http://kanchanapisek.or.th/kp4/book344/ocean.htm>.
- วิศุตา สุวิทชาวัฒน์, บรรณาธิการ. “สาบเสือ” *จุลสารข้อมูลสมุนไพร*. ปีที่ 29 ฉบับประจำเดือนเมษายน 2554 กรุงเทพฯ: แสงเทียนการพิมพ์.
- วิทย์ เทียงบูรณธรรม. *พจนานุกรมสมุนไพรไทย (ฉบับสรรพคุณยาไทย)*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์นิยมวิทยา, 2538.

- วุฒิ วุฒิชัยธรรมเวช. *เภสัชกรรมไทย: รวมสมุนไพร* กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, 2537.
- วิจิตร บุญยโหดระ. “แนวคิดเกี่ยวกับการเจ็บป่วยฉุกเฉินและวิกฤต” *เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการฉี
เลือกสรรการพยาบาลฉุกเฉินและวิกฤต* พิมพ์ครั้งที่ 2 นนทบุรี: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, 2541.
- วิชัย วนดุรงค์วรรณและทศศาสตร์ หาญรุ่งโรจน์, บรรณาธิการ. *การปฐมพยาบาล*. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- วิภาพร วรหาญ จงรัก อธิรัตน์ และสุวรรณา บุญยะสิทธิ์, บรรณาธิการ. *การปฐมพยาบาลและการพยาบาล
ฉุกเฉิน*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์, 2535.
- วีรศักดิ์ เมืองไพศาล. “สารระนำรู้เพื่อผู้สูงวัย”. ค้นคืนวันที่ 27 มกราคม 2553 จาก
<http://www.si.mahidol.ac.th/project/geriatrics/Thaiweb/cramp.htm>
- วีระสิงห์ เมืองมั่น. *รวมบทความสมุนไพรจากสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ พ.ศ. 2539-2540 เล่ม 1*. ไม่ปรากฏ
สถานที่พิมพ์และโรงพิมพ์, 2545.
- วีรพัฒน์ สุวรรณธรรมา. “แนวทางการดูแลรักษาผู้ป่วยที่ถูกงูพิษกัด”. กันยายน 2552 ค้นคืนวันที่ 16 มีนาคม
2553 จาก <http://www.si.mahidol.ac.th>.
- วีรพงษ์ เกียรติสินยศ บรรณาธิการ. *ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้าน จ.พระนครศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: บริษัท ปาปิรุส
พับลิเคชั่น จำกัด, 2552.
- “ว่านหางจระเข้”. ค้นคืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก
http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_17_3.htm.
- “ว่านหางจระเข้”. ค้นคืนวันที่ 18 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>
สภาการพยาบาล. *ข้อกำหนดการรักษาโรคเบื้องต้นและการให้ภูมิคุ้มกันโรค*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และ
โรงพิมพ์, 2545.
- ส. เปลียนศรี (พระครูวิทิตวโรเวช). *ตำรายาแพทย์แผนไทย*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119
เทคนิค พรีนติ้ง, 2543.
- สันต์ หัตถิรัตน์. *การตรวจรักษาอาการหน้ามืดเป็นลม*. มิถุนายน 2531 ค้นคืนวันที่ 22 เมษายน 2553 จาก
<http://www.doctor.or.th/node/6445>.
- “สมุนไพรใช้รักษาอาการเลือดกำเดาไหล”. ค้นคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก
<http://www.healthmee.com/ForumId-124-ViewForum.aspx>.
- “สระระแห่น”. ค้นคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก http://www.the-than.com/samonpai/sa_2.html.
- “สาบเสือ”. ค้นคืนวันที่ 17 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>,
<http://www.lks.ac.th/plant/sabsoue.html>.
- “เสลดพังพอนตัวเมีย”. ค้นคืนวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554 จาก
www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_20_6.htm).

- สุคาพรรณ ชัยจิรา. “การพยาบาลฉุกเฉินในระบบทางเดินอาหาร”. ใน *การพยาบาลฉุกเฉินและอุบัติเหตุหมู่*
 สุคาพรรณ ชัยจิราและวนิดา ออประเสริฐศักดิ์, บรรณาธิการ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:
 บริษัทสามเจริญพาณิชย์ จำกัด 2546
- สุรเกียรติ์ อาชานานุภาพ. *ตำราการรักษาโรคทั่วไป*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2544.
- สุวิทย์ มาประสงค์. *ภูมิปัญญาหมองู*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546.
- สุพจน์ อัสวพันธ์ชนกุล, บรรณาธิการ. *สมุนไพรบำบัด*. จุลสารอันดับที่ 7 กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอดีสัน
 เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2528.
- สุธรรม อารีกุล. *องค์ความรู้เรื่องพืชป่าที่ใช้ประโยชน์ทางภาคเหนือของประเทศไทย เล่ม 1-3*. กรุงเทพฯ:
 บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) 2552.
- สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยรามคำแหง. “แมงกะพรุน”. ค้นคืนวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2553 จาก
<http://www.lib.ru.ac.th/journal/jellyfish.html>
- สำนักวิชาสหเวชศาสตร์และสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์. “สารระนำรู้เรื่องตะคริว”.
 12 กันยายน 2552 ค้นคืนวันที่ 26 มกราคม 2553 จาก
http://sichon.wu.ac.th/source/detail.php?newss_id=246&paths=master-ihh.
- สำนักงานเลขาธิการกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน. *ตำรายากลางบ้าน*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และ
 โรงพิมพ์, 2535.
- หลวงพ่อจรัญ ฐิตธัมโม วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี. *สมุนไพรไทย*. 5 กุมภาพันธ์ 2553 ค้นคืนวันที่ 28
 กุมภาพันธ์ 2553 จาก <http://www.samunpraitthaiherb.blogspot.com/2010/02/1.html>.
- หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตรี เรวัตร์ พรหมหล่อ. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด
 คิว-ดี เพรส, 2548.
- “หนุมานประสานกาย”. *สรรพคุณสมุนไพร*. ค้นคืนวันที่ 25 พฤศจิกายน 2554 จาก
http://www.rspg.or.th/plants_data/herbs/herbs_08_12.htm.
- “หอมแดง”. ค้นคืนวันที่ 28 พฤศจิกายน 2554 จาก <http://wikipedia.org/wiki/>.
- อนุวัตร ลีสุวรรณ. “การช่วยเหลือผู้ป่วยฉุกเฉิน”. *ห่างไข้ไกลโรค*. คู่มือสุขภาพสำหรับประชาชน
 ฉบับครบรอบ 10 ปี มูลนิธิรามาชิตี. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิรามาชิตี, 2523.
- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอาทรธรรมนิเทศก์. *สมุนไพรนำใช้*. ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์และ
 โรงพิมพ์, 2545.
- เอกชัย ปัญญาวัฒนกุล. “การใช้สมุนไพรรักษาแผลเรื้อรัง”. *การสัมมนาวิชาการแพทย์ทางเลือก ครั้งที่ 1:
 การดูแลแผลเรื้อรังด้วยการแพทย์ผสมผสาน*. โดย กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์
 ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุขุมวิท มีเดีย มาร์เก็ตติ้ง จำกัด, 2549.
- อวย เกตุสิงห์. *ยากกลางบ้านที่ใช้ได้ผล*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอดีสัน เพรส โปรดักส์, 2529.
- “Betulin” Retrieved November 24, 2011, from <http://www.en.wikipedia.org/wiki/Betulin>.

- Christensen D. Kyle. *Herbal First Aid and Health Care*. United States of America: Lotus Press, Wisconsin, 2000.
- Duke A. James. *The Green Pharmacy*. Pennsylvania: Rodale Press Emmaus, 1997.
- Ehrlich D. Steven. *Food Poisoning*. August 25th, 2008. Access at February 10th, 2010. Retrieved from <http://www.umm.edu/altmed/articles/food-poisoning-000064.htm>
- Gallo M.B.C. and Sarachine M.J. (2009) "Biological Activities of Lupeol." *International Journal of Biomedical and Pharmaceutical Sciences*. 3 (Special Issue 1): 46-66.
- Home Remedies. *Urticaria*. February 1th, 2010. Access at February 27th, 2010. Retrieved from <http://www.home-remedies-for-you.com/remedy/Urticaria.html>
- Libster M. Martha. *Delmar' Integrative Herb Guide for Nurses*. Thomson Learning: United States., 2002.
- Libster, M. Martha. *Herbal Diplomats*. Golden Apple Publications: United States, 2004.
- Pigott D. *Emergency Medicine Clinics of North America*. Birmingham, AL: WB Saunders. 2008.
- The Asian Pacific News; Multilingual Weekly Newspaper in USA, *Toxic Substance*. April 10th 2009. Access at February 28th, 2010. Retrieved from <http://www.apacnews.net/column/Dr5.htm>
- "Thunbergia laurifolia" Retrieved November 25, 2011, from http://www.en.wikipedia.org/wiki/Thunbergia_laurifolia.
- Watanabe Takashi, et. al. *A Hand Book of Medicinal Plants of Nepal*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Co.,Ltd. 2005.
- Yen C.T., Hsieh P.W., Hwang T.L., and et. al., (2009) "Flavonol glycosides from Muehlenbeckia platyclada and their anti-inflammatory activity." Retrieved November 24, 2011, from <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19252320>.

*****

